

Др Оливер ЛАЈИЋ

Криминалистичко-полицијски универзитет у Београду

Др Марта ТОМИЋ

Криминалистичко-полицијски универзитет у Београду

ДОИ: 10.5937/bezbednost2002028L

УДК: 351.746.2:316.342(497.11)

Оригинални научни рад

Примљен: 16. 1. 2020. године

Ревизија: 19. 5. 2020. године

Датум прихватања: 5. 8. 2020. године

Припадници криминалистичке полиције у класној подели српског друштва¹

***Апстракт:** Циљ овог рада је да се припадници криминалистичке полиције у Србији, као стручњаци и професионалци, позиционирају на друштвено-класној лествици у савременом српском друштву. Теоријски оквир рада има ослонац у теоријама о класним поделама савременог друштва, првенствено у теоријско-аналитичком приступу Младена Лазића. Подаци коришћени у анализи класног положаја припадника криминалистичке полиције Министарства унутрашњих послова Републике Србије прикупљени су на основу индикатора: порекло, образовање, брачни и породични статус, приходи, структура потрошње и стамбене прилике.*

***Кључне речи:** друштвена класа, друштвени слој, припадници криминалистичке полиције, Србија*

Класна или стратификацијска подела друштва?

Истраживања о друштвеној стратификацији откривају како се стварају и одржавају друштвене неједнакости и шта те неједнакости могу да кажу о глобалним структурама друштвених неје-

¹ Рад је резултат рада на пројекту „Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција“, који под покровитељством Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. 179045) реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду (2011–2020).

днакости, чији су део (Chan, Goldthorpe, 2010). У том смислу, истраживачи покушавају да потврде своја становишта о постојању или непостојању класа у савременом друштву. Социолошке расправе о друштвеној стратификацији и друштвеним класама у последњих неколико деценија постављене су око два теоријска концепта: неовеберијанског и неомарксистичког. Основне дилеме које се појављују у оквиру ових поставки односе се на чињеницу да су данашња развијена (постиндустријска, углавном западна) друштва претрпела велике промене у односу на век раније и да су постала различитија у тржишном, политичком и културном смислу, те су зато друштвене класе изгубиле јасне и оштре границе које су имале у преиндустријским друштвима.

Међутим, аутори који сматрају да је појам класе још увек адекватан аналитички инструмент за проучавање друштвене структуре слажу се да класе могу да пруже одговор на неколико питања – како људи, индивидуално и колективно смештају себе и друге у оквиру друштвене структуре неједнакости; како су људи објективно лоцирани у дистрибуцији материјалних неједнакости; шта објашњава неједнакости у економски дефинисаним животним шансама и животном стандарду; које су то економске поделе у друштву које могу да створе конфликте; како се могу објаснити историјске разлике у друштвеној организацији које стварају неједнакости; која врста трансформације је потребна да би се уклониле економске поделе и експлоатација у капиталистичким друштвима (Wright, ed., 2002: 2-4). Са становишта које негира постојање класних подела, као и могућност класне анализе савременог друштва, тврди се да су друштва данас мултидимензионална и да су хијерархије конструисане према различитим пољима друштвеног живота (раса, порекло, политика, култура, род, итд.) и ниједна од њих није кључна у стварању општих неједнакости, подела и друштвене динамике. Главни представници овог правца су Пакулски и Вотерс (Pakulski, Waters, 1996), Лаш (Lash, 1990) и Бауман (Bauman, 1992). Пакулски и Вотерс тврде да основне претпоставке о класама, на основу емпиријских података, нису утемељене у стварности: класе нису фундаментално економски феномен (власништво и положај на тржишту рада нису фундаментални принципи структурирања и организације друштвених група); класе нису основни

облик организације друштвених група које, као такве, показују међусобну неједнакост и дистанцу; припадност одређеној класи не утиче каузално на политичко опредељење, животне изборе и стил живота, праксе у васпитавању деце, приступ образовању, шансама за боље психофизичко здравље, итд.; класе нису потенцијални носиоци друштвене акције која се свесно усмерава ка друштвеним променама (Pakulski, Waters, 1996: 669-671).

С друге стране, налазе се теоријски концепти који појам класе имају као основно аналитичко средство у тумачењу друштвених неједнакости, па и друштвених промена. Разлике између схватања појма класе виде се у одређивању основних карактеристика класа: за неовеберијанце (ослонац имају у Веберовој дистинкцији између класе и статуса) карактеристично је да класу одређују као ентитет чији чланови заузимају одређену позицију на тржишту рада, а за неомарксисте (ослонац на Марковом поимању класе) карактеристично је да класу схватају као структуру која почиња на одређеним односима у производњи (и формира се према власништву или невлашности над средствима производње, степеноу контроле и аутономије). Све у свему, основни принцип по ком се формирају класе јесте економски – друштвене класе су економске категорије и имају утицаја на сва остала поља друштвеног живота. Главни представници ове две позиције у схватању класа су Голторп (Goldthorpe, 1980), који се афирмисао у емпиријским истраживањима класа и статуса и развио познату не-хијерархијску класну шему, разрађивану у дугогодишњим истраживањима о вертикалној друштвеној покретљивости и повезаности класа и статуса са различитим пољима друштвеног живота као што су пријатељство, брак, економске шансе, културна потрошња, политичка опредељења, итд. (Goldthorpe, 1980; Erikson, Goldthorpe, 1992; Chan, Goldthorpe, 2002, 2004, 2007, 2010), и Рајт (Wright, 2002), који афирмише класну хијерархију и однос доминације и експлоатације у класној структури.

Емпиријска истраживања су створила потребу да се класе операционализују како би се могла мерити дистрибуција појединаца по класама, па је класна локација место појединца у класној структури које показује његов однос према средствима за производњу. У капитализму постоје две класе, капиталисти и радници. Међутим, овако поједностављена схема није прецизна за емпириј-

ско одређивање врсте и броја класних фракција, па је Рајт увео критеријум степена одлучивања (овлашћења) који послодавац има у односу на запослене. Степен одлучивања представља специфичан облик дистрибуције права/моћи над процесом производње. Рајт је конструисао класну схему од дванаест категорија у којој су две основне класе (власници и радници) подељене на фракције: власничка класа има три подгрупе – буржоазија, мали послодавци и samozапослени, а радничка класа има девет подгрупа – стручњаци менаџери, стручњаци надзорници, стручњаци, полуквалификовани менаџери, полуквалификовани надзорници, полуквалификовани радници, неквалификовани менаџери, неквалификовани надзорници, пролетеријат.

Рајт је конструисао и посебне схеме историјских облика друштвене репродукције, па је тако, на пример, схема за социјализам подељена на две основне класе које чине стручњаци, с једне стране, и радници, с друге. Основна идеја је, дакле, да се класни односи стварају према основном ресурсу (имовини), који је неједнако расподељен у друштву, па су у капитализму основни ресурси средства за производњу, а у социјализму знање, односно образовање (Wright, 2002).

У нашем раду заступаћемо неомарксистичку позицију о постојању класа у оквиру друштвене структуре.

Класе у Србији, актуелно стање

Наш рад се ослања на неомарксистичко схватање о постојању класне подељености друштва, а пошто се односи на стање у Србији, ослонац ће имати у теоријској концепцији коју нуди Младен Лазић, која би се оквирно могла сврстати у неомарксистичке. Лазић (2011: 25-56) нуди концепцију у којој је друштвена класа не само део структуре већ и делатни актер друштвених промена и кретања. Истовремено, класе се не могу одредити исто на различитим нивоима апстракције, тако да предлаже четири нивоа анализе: глобални оквир начина производње друштвеног живота (феудализам, капитализам, социјализам, итд.); оквир друштвено-историјског система (капиталистичко друштво, социјалистичко друштво, итд.); конкретно-историјски оквир друштва (америчко капиталистичко, југословенско социјалистичко друштво, итд.); оквир

свакодневног живота појединца који је припадник одређене класе. На сваком од ова четири нивоа класе се дефинишу различито, тако су на најопштијем нивоу класе групе које се формирају на темељу глобалне поделе рада и у антагонистичком су односу због контроле над условима репродукције доминантног начина производње друштвеног живота, односно над ресурсима (земља, капитал, знање, итд.).

На нижем нивоу анализе, класе су групе чији су припадници или носиоци или су лишени контроле над својином, политичком моћи и културним ресурсима. На следећем нивоу, класе су подељене на слојеве (фракције) који располажу различитим врстама и количинама капитала (економским, културним и политичким). Последњи, микросоциолошки ниво анализе, класе одређује као групе појединаца који у сличним животним околностима имају приближно једнаке животне шансе и обрасце понашања (животни стил).

На нивоу конкретног друштва, Лазић је (што је за овај рад значајно) између осталог утврдио да су се након 2000. године и политичких промена које су се тада десиле (након владавине социјалистичке политичке опције на изборима побеђује демократска опција) као и општих друштвених промена које се односе на макроекономску стабилизацију, приватизацију и тржишну реформу, у погледу друштвене структуре десиле следеће промене: на врх пирамиде успиње се нов слој приватних предузетника, и расте слој ситних предузетника. Настаје и нова политичка елита, првенствено из слоја стручњака. Слој стручњака трпи процес материјалне диференцијације услед отвореног тржишта (неки остају без посла, неки имају мање шансе да се запосле, неки раде за стране фирме или невладин сектор који је финансиран из иностранства, итд.). Слој мануелних радника који је у социјализму био заштићен државом, тј. сигурношћу радних места и платама, сада трпи исте тржишне законитости као слој стручњака, с тим што је тржиште за њих неповољно па одлазе на маргину друштва. Слој пољопривредника остаје на дну хијерархије (услед узрока као што су старачке године, депопулација, неопремљена насеља, традиционална инертност) (Лазић, 2010).

Лазићева шема изгледа овако: класе и слојеви се разликују у степену поседовања три типа капитала – економског, организа-

ционог и културног; на тој основи разликујемо седам основних слојева:

1. крупни и средњи предузетници,
2. виши и средњи директори, политичари и микро предузетници,
3. нижи директори, крупни пољопривредници,
4. стручњаци, samozапослени и слободне професије, нижи руководиоци са универзитетским образовањем,
5. службеници, техничари и нижи руководиоци без универзитетског образовања,
6. висококвалификовани и квалификовани (не)мануелни радници, полуквалификовани и неквалификовани (не)мануелни радници,
7. ситни пољопривредници.

Ово је класно-слојна схема која је први пут анализирана у раду из 2004. (Лазих, Цвејић, 2004). Класе су изнутра сложене и подељене на подгрупе које чине појединци које карактеришу слични или исти животни услови. То значи да је класна структура истовремено релациона и хијерархијска. Под претпоставком сличних животних услова постоји и четворослојна класификација на виши слој (1), средњи (2+3), прелазни (4) и нижи (5+6+7). Ако се анализа фокусира на неједнакости и разлике у интересима, из седмочлане слојне схеме се изводи и операционална подела на три основне класе: вишу (1), средњу (2+3) и нижу (4+5+6+7).

У вези с поседовањем капитала (капитал у смислу бурдијевске поделе на економски, социјални и културни капитал, Бурдије, 1984), у српском друштву припадници виших друштвених слојева располажу већим капиталом, ма које врсте он био. Једино одступање се може наћи код економског капитала, с обзиром на то да власничка структура друштва још увек није у потпуности учвршћена те се дешава да и припадници нижих друштвених слојева (као што су ситни пољопривредници и многе категорије ситних предузетника или samozапослених попут занатлија, превозника, ситних трговаца и сл.) понекад располажу значајним економским капиталом. Много важније је да виши друштвени слојеви доминирају када је реч о културном и посебно социјалном капиталу.

Истраживања (Миладиновић, 1992) казују да већ дуже време постоји тенденција да деца из средње и више класе од самог

почетка бивају усмеравана ка стицању високог образовања, те да се на тај начин укључују у активан друштвени живот преко истих или сличних социјално-класних позиција које има породица из које потичу (Миладиновић, 2006: 126). Новија истраживања о културном капиталу и културној потрошњи у оквиру породица у Србији, кажу да културу испитаници доживљавају као пасивну потрошњу, забаву и доколицу. Културни живот је неизграђен и сиромашан. Преко 70% испитаника не гледа позоришне и биоскопске представе, не посећује концерте класичне и поп музике. Присутна је снажна оријентација ка остваривању високог образовања деце и инвестирању у разне врсте обука (страни језици, часови музике и спорта) (Секулић у: Милић, 2010). Образовање је, дакле, основни канал промоције друштвених класа и поље стицања културног капитала, а затим и основни елемент који утиче на културну партиципацију и културну потрошњу.

У истраживању спроведеном 1989, 2003. и 2012. године под насловом „Нови трендови у класно-слојној покретљивости у Србији“, Лазих и Цвејић (2012) утврдили су да је омогућена кристализација класне структуре, у којој се јасно разликују материјални положаји више класе, средње класе (стручњака и ситних предузетника) и ниже класе (сви остали). Тренд диференцијације унутар средње класе посебно је занимљив и значајан за објашњење класних односа у Србији данас, али је то питање превише сложено и тражи много детаљнију анализу него што наш наслов дозвољава.

Ми смо у нашем раду, на основу прикупљених података, покушали да сместимо припаднике криминалистичке полиције (као професионалне групе) у актуелну класну шему српског друштва.

Криминалистичка полиција у оквиру полицијске професије

Када говоримо о полицији и криминалистичкој полицији, у теоријским и стручним текстовима на просторима бивше Југославије обично су већу пажњу привлачили феномени који се тичу појавних облика криминала из делокруга рада криминалистичке полиције, односно стратешки и/или индивидуални приступи у откривању таквих дела, њиховом расветљавању и обезбеђењу доказа неопходних за криминалистичку истрагу, односно кривичну ис-

трагу и каснији кривични поступак, док је сама криминалистичка полиција (односно њене специфичности као колективитета) у мањем обиму била у фокусу истраживања (Лајић, Баић, Ивановић, 2018). Већа пажња овим питањима посвећена је на прелазу из 20. у 21. век, у склопу транзиције социјалистичких друштава и највећим делом под утицајем различитих међународних организација или иностраних партнера, пре свега у вези с равноправнијим присуством жена у полицији, док су остали сегменти овог колективитета и даље највећим делом неистражени од стране домаћих аутора.

Полиција, генерално, представља изузетно важан сегмент државног апарата, а њена мисија сузбијања криминала, што је суштина постојања криминалистичке полиције, врло често је виђена као један од темељних праузрока за настанак полиције, константа њене функције и *conditio sine qua non* без кога се положај и значај полиције у друштву не може лако објаснити (Милосављевић, 1997: 161). Криминалистичка полиција је одговорна за извршавање и организовање послова у откривању и сузбијању свих облика организованог криминала, као и за превенцију и сузбијање осталих облика криминала и, с тим у вези, планира и организује благовремено информисање и извештавање, координацију рада служби и примену оперативно-техничких и тактичких мера ради осветљавања и документовања свих кривичних дела у складу са законом (Милидраговић, Милић, 2019: 64).

Па ипак, полиција као таква није свемогућа, а поједини аутори примећују да у појединим друштвеним околностима она није у потпуности могла да се посвети грађанима и реши њихове проблеме (Бошковић, 2015: 106), што је отворило пут трасирању својеврсних алтернатива, у виду приватног сектора безбедности и детективске делатности. Штавише, Милосављевић указује да су емпиријска истраживања Куминга (Cumming) и Бантона (Banton) из шездесетих година 20. века показала да припадници полиције свега 20–30% радног времена проводе на пословима који се тичу сузбијања криминала, што доводи у питање тезу о њеној функцији сузбијања криминала као конститутивном елементу полицијске функције (Милосављевић, 1997: 161–162).

Када се говори о овим истраживањима, треба узети у обзир да она имају у виду нешто другачији модел организације полиције, својствен земљама англосаксонске правне традиције, и да су

полицајци заиста у току свог радног времена посвећени, поред сузбијања криминала, и другим пословима, попут контроле и регулесања саобраћаја, послова у вези с јавним редом и миром, рада у заједници или послова административне природе итд., али и да се под полицијом обично мисли на полицију опште надлежности (што је у колоквијалном говору синоним за појам полиције), а не на специјализовану форму полиције у виду криминалистичке полиције, чији је једини задатак управо рад на сузбијању криминала.

У вези с полицијом као субјективитетом значајни су и други феномени који се односе специфичну „полицијску“ супкултуру, неформално рангирање у оквирима саме полицијске организације и карактеристике полицијске професије, као што су цинизам, мачизам, конзервативизам и сл. Настанак посебне професионалне полицијске супкултуре потенциран је осећајем социјалне изолованости, ризицима посла, специфичним овлашћењима и одговорностима, нужношћу међусобне солидарности у заједничким акцијама, интерним системом обуке и стицања професионалног знања у пракси и природом информација које се користе у раду (Милосављевић, 1997: 587). С друге стране, присутни су и трендови специјализовања посебних полицијских формација, које нужно намећу и проблеме везане за сарадњу различитих полицијских одељења, те је у том контексту занимљиво посматрати и односе између криминалистичке полиције и других видова полицијске организације.

Поједини аутори наводе већи број фактора који лоше утичу на сарадњу међу субјективитетима у оквиру полиције, као што су строго одређене границе њихове територијалне надлежности, различит ниво овлашћења, ривалитет, рад полиције заснован у првом реду на статистичким подацима, као и неадекватна комуникација и размена информација међу актерима (Schneider, Hurst, 2008: 360). Очигледно, старе навике усађене током основне обуке тешко се мењају (Le Beuf, 2001: 9). Међутим, има ставова према којима би се решење већине набројаних проблема могло пронаћи у мењању и усклађивању система основне обуке са стварним потребама (Лајић, 2012: 81).

Имајући у виду описани контекст, ауторе је занимало у ком степену су карактеристике као што су образовање, место порекла, место становања, статус супружника (образовање, радно место), приходи, културна потрошња и др. припадника узорковане групе

криминалистичке полиције утицале на њихов класни положај и да ли су они у теоријском и реалном смислу припадници прелазне класе. С обзиром на чињеницу да се све теоријске концепције о класама ослањају на индикаторе који показују да припадници прелазне класе треба да поседују високо образовање, да имају одређену висину прихода, да су релативно самостални у оквиру професије (имају одређен степен моћи и одлучивања, приступ одређеним ресурсима, итд.), да имају одређен ниво културне потрошње и да су материјално сигурни (поседују некретнину и сл.), испитали смо колико се идеално-типско стање поклапа са реалним.

Посебно нас је занимало да ли степен образовања и радно место, као централне карактеристике прелазне класе, у српском друштву омогућавају да професионални припадник криминалистичке полиције иде ка средњем месту у класној структури.

Подаци истраживања и анализа

Индикаторе класног положаја поделили смо у две групе. Прву групу су сачињавали индикатори помоћу којих смо утврдили позицију испитаника у друштвеном простору, односно позицију њихових родитеља. Операционално су се индикатори односили на родитеље (отац и мајка, с тим што је носилац класног положаја родитељ са вишим положајем); отац: радно место на којем је провео највише радног века; образовање-стручна спрема; место рођења (рурално, урбано).

С обзиром да смо користили Лазићеву класну шему, преузели смо и операционализацију појма класе која се своди на индикаторе радног места (не професија, као код Голторпа) и степена образовања појединца, па (хијерархијска, од најнижег ка највишем) класна шема изгледа овако: 1. ситни пољопривредници; 2. неквалификовани (не)мануелни радници; 3. квалификовани мануелни радници; 4. службеници са средњом стручном спремом и самозапослени са средњим образовањем; 5. стручњаци и самозапослени са високим образовањем; 6. нижи руководиоци и ситни предузетници; 7. директори, политичари и средњи и крупни предузетници.

Слојеви 2 и 3 су радничка класа; 5 и 6 су средња класа; 7 је елита; 4 је прелазна групација, мада су структурно ближи радничкој класи (Лазих, 2011: 132).

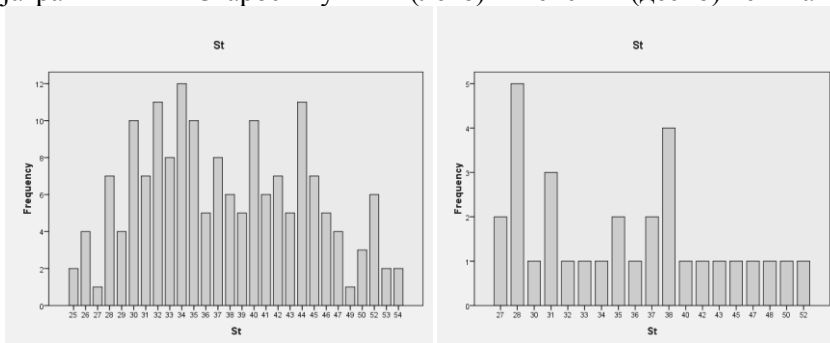
Истраживање је базирано на анкети узорка из популације запослених у криминалистичкој полицији Министарства унутрашњих послова Републике Србије. Основни инструмент анкете је посебно конструисани упитник, уподобљен за статистичку обраду, помоћу којег су анкетирани испитаници алоцирани у узорак. Упитник је састављен од батерије затворених питања, од којих једна група питања обухвата податке о родитељима (ради класне анализе), а друга група питања обухвата демографске податке испитаника о социјално-економском положају, као што су образовање, брачни и породични статус, приходи, структура потрошње и стамбене прилике. Истраживање је спроведено током 2016. и 2017. године и обухватило је укупно 200 припадника криминалистичке полиције, запослених на различитим позицијама у овој полицијској формацији, из укупно 55 градова и општина у Србији.

Истраживање је спроведено техником *snow ball*, тако што је 50 студената струковних студија Криминалистичко-полицијске академије у Београду, у склопу прикупљања бодова из предиспитних обавеза из предмета Криминалистичка методика, анкетирало по пет припадника криминалистичке полиције у месту свог пребивалишта, по претходно прибављеном одобрењу Дирекције полиције МУП-а. На овај начин постигнута је случајност узорка, а студенти су конструисани да анкетају некога од припадника криминалистичке полиције којег од раније познају или су га упознали током спровођења стручне праксе у подручној полицијској управи, а не криминалистичке полицајце који би као „пожељан“ узорак били одређени за анкетање од стране руководиоца унутар криминалистичке полиције.

Као што је претходно напоменуто, узорак је обухватио укупно 200 испитаника, иако је иницијално требао бити прикупљен нешто већи број анкетних листова (250). Наиме, мањи део студената одустао је од прикупљања бодова из предиспитних обавеза на овај начин, а из узорка су искључени и анкетни листови који нису били попуњени у складу с датим упутством, те је формирање узорка закључено по прикупљању 200 анкетних листова, редоследом предаје од стране анкетара.

Од укупно 200 испитаника било је 169 мушкараца (84,5%) и 31 жена (15,5%). Најмлађи испитаници имали су 25 године (27 за жене), а најстарији 54 (52 за жене). Просечна старост испитаника износила је око 37 година (37,75 за мушкарце и 35,97 за жене), при чему је старост 54,5% испитаника била у распону од 30 до 40 година (54,8 жена и 54,4% мушкараца). Када се детаљније погледа дистрибуција узорка по питању старости у две посебне групе у оквиру узорка (мушке и женске), може се видети да је највише жена у старосној доби између 27 и 31 године (35,5%), односно између 35 и 38 година (29%). С друге стране, код мушкараца преовлађују испитаници од 30 до 35 година (34,3%) и 40 до 45 година старости (27,2%).

Дијаграми 1 и 2 – Старост мушких (лево) и женских (десно) испитаника

Уколико се разматра образовна структура, видљиво је да је и код мушкараца и код жена заступљеност правилно дистрибуирана силазном путањом међу одређеним факултетима, односно вишим школама. Најзаступљенија је Виша школа унутрашњих послова, затим Криминалистичко-полицијска академија и Полицијска академија, а потом државни правни факултети и Факултет безбедности. Сасвим очекивано преовлађују факултети полицијског типа са готово две трећине укупног узорка (65%), при чему треба имати у виду да је дуги низ година Виша школа била једина специјализована установа за образовање полицијског кадра (1972–1993). Након оснивања Полицијске академије (1993) и завршетка студија прве генерације студената 1997. године, процес пријема новог кадра у (криминалистичку) полицију текао је паралелно из обе поменуте образовне институције, све до оснивања Криминалистичко-полицијске академије, која настаје интеграцијом два по-

мену та субјекта. Државни правни факултети и Факултет безбедности заузимају укупно 17% узорка, а сви остали факултети, међу којима је највише приватних, 18%.

Табела 1. Завршени факултет испитаника, укупно и према полу

Факултет/виша школа	N	%	N (М)	%	N (Ж)	%
Виша школа унутрашњих послова	47	23,5	40	23,7	10	32,2
Криминалистичко-полицијска академија	46	23	36	21,3	7	22,6
Полицијска академија	37	18,5	33	19,5	4	12,9
Правни факултет	23	11,5	19	11,2	4	12,9
Факултет безбедности	11	5,5	8	4,7	3	9,7
Остали	36	18	33	19,5	3	9,7
Укупно	200	100	169	100	31	100

Просечан радни стаж испитаника у криминалистичкој полицији износио је 13,5 година, са незнатним разликама између мушкараца (13,9 година) и жена (11,8 година). Такође, не постоје ни значајне разлике у ранијем радном искуству, пре доласка у криминалистичку полицију. У просеку, испитаници су имали мање од једне године радног искуства пре доласка у Министарство унутрашњих послова и око три године радног искуства када су почели са радом у криминалистичкој полицији.

Табела 2. Радни стаж према полу

Стаж	N = 200			Мушкарци N = 169			Жене N = 31		
	Укупно	МУП	КП	Укупан ст.	МУП	КП	Укупан ст.	МУП	КП
Врста стажа									
Средња вредност	13,5	12,8	9,8	13,9	13,1	10	11,8	11,4	8,8
Медијана	13	12	9	13	12	9	11	11	8

Већина испитаника из реда криминалистичке полиције живи у брачној заједници. Ипак, у том погледу постоје јасно уочљиве разлике међу мушкарцима и женама. Међу мушкарцима проценат ожењених је готово 4/5, док је код жена мањи од 3/5, што чини разлику већу од 20% међу овим категоријама. Логично, број

неожењених мушкараца је значајно мањи (17,1%) у односу на неударате жене (29%). Могло би се закључити да међу мушкарцима владају „традиционалнији“ обрасци везани за живот у заједници, с обзиром на то да у овој категорији испитаника има само 1,2% испитаника који живе у ванбрачној заједници, наспрам 6,5% међу испитаницама, односно 3% разведених у односу на 6,5% међу женама. Посебну пажњу заузима чињеница да, иако се ради о испитаницима који се налазе у приближно истим годинама старости, има готово трећина неударатих жена, у односу на 17,1% неожењених мушкараца. Извесно, овај феномен захтевао би дубљу анализу, али би се могло претпоставити да разлози леже у отежаном проналаску партнера за жене, с обзиром на природу посла.

Табела 3. Брачни статус припадника криминалистичке полиције

Брачни статус	N = 200	%	Мушкарци N = 169	%	Жене N = 31	%
Ожењени/ударате	151	75,5	133	78,7	18	58
Неожењени/неударате	38	19	29	17,1	9	29
Разведени	7	3,5	5	3	2	6,5
Ванбрачна заједница	4	2	2	1,2	2	6,5
Укупно	200	100	169	100	31	100

Следећи параметар из истраживања односио се на стручну спрему и занимање партнера припадника криминалистичке полиције. Из табеле која следи видљиво је да партнери испитаника и испитаница доминантно имају средњошколско и високо образовање. Разлика је у томе што када су у питању мушкарци – криминалистички полицајци, њихове партнерке су више заступљене у категоријама особа са вишим и високим образовањем у односу на средњошколско и занатско (58% : 42%), док код жена испитаница ситуације иде у корист партнера са средњошколским образовањем, у приближном односу 1 : 3. Дакле, могло би се закључити да криминалистички полицајци бирају образованије жене за супруге, односно партнерке, док припаднице криминалистичке полиције, као високообразоване, бирају partnере који имају нижи степен образовања од њих, што је интересантно за дубљу анализу у неком од следећих истраживања.

Табела 4 – Стручна спрема партнера

Стручна спрема партнера	Мушкарци N = 169	%	Жене N = 31	%
7 степен	56	33,1	6	16,2
6 степен	17	10,1	1	3,2
5 степен	3	1,8	1	3,2
4 степен	50	29,5	13	41,9
3 степен	6	3,6	0	0
Без партнера	37	21,9	11	35,5
Укупно	169	100	31	100

Међу супругама криминалистичких полицајаца најчешћа занимања су економиста, трговац, правница, васпитачица, педагог и психолог, а међу занимањима партнера припадника криминалистичке полиције најчесталије је занимање радник. Посебну пажњу привлачи чињеница да се криминалистички полицајци у мање од 5% случајева опредељују да (брачног) партнера потраже у оквирима исте професије, док је код испитаница тај број више него дупло већи (12,9%).

Табела 5. Занимање брачног партнера криминалистичких полицајаца

Занимање супруга/партнерки криминалистичких полицајаца	%
без партнера	17,1
економисти	11,8
трговци	7,7
правници	5,9
васпитачи	5,5
педагози	5,5
полицајци	4,8
пољопривредни техничар	2,4
остала занимања (N ≤ 3; < 2%)	39,3

Табела 6. Занимање партнера жена криминалистичких полицајаца

Занимање супруга/партнера жена криминалистичких полицајаца	%
без партнера	29
радник	12,9
полицајац	9,6
остала занимања (N = 1; < 3,3%)	48,5

Током истраживања је анализирано и порекло испитаника према карактеру места становања, као и чињеница да ли су испитаници задржали исто место становања као и њихови родитељи, или је дошло до његове суштинске промене. Резултати говоре да су испитаници пореклом са села већим делом напуштали тај амбијент. Тако, родитељи 25% испитаника пореклом су са села, али је међу самим испитаницама село као место становања означено у свега 10% случајева. Посматрано у апсолутним бројевима, 30 од 50 испитаника (60%) чији су родитељи живели на селу променили су место становања, као и природу самог места становања. Код приградских насеља то умањење је слабије изражено – 4 од 44, односно 9% испитаника који су мигрирали, док је, последично, број испитаника са местом становања у граду порастао са иницијалних 106, по основу рођења, на 140, што представља увећање за око трећину.

Табела 7. Порекло – поређење места становања родитеља и места становања испитаника

Карактер места становања	Родитељи испитаника		Испитаници	
	N	%	N	%
град	106	53	140	70
приградско насеље	44	22	40	20
село	50	25	20	10
укупно	200	100	200	100

Уколико овој анализи додамо анализу по полу испитаника (табела 8), видљиво је да тренд иселјавања са села и из приградских насеља далеко израженији код жена, као и да, с друге стране, већи број жена води порекло из градске средине. Наиме, само једна од шест испитаница (16,6%) задржала је село као место живота стечено рођењем, док је код мушкараца тај однос 19 од 44 (43,2%). Код испитаница пореклом из приградских насеља 3 од 6 (50%) променило је карактер места становања, док је код мушкараца тај однос свега 1 од 38 (2,6%).

С друге стране, треба приметити да су жене по пореклу иницијално биле више заступљене у популацији градског становништва у односу на мушкарце, пореклом својих родитеља (61,4% према 51,5%), па се та чињеница, заједно с каснијим приливом, рефлектовала и на актуелно стање према коме 87% жена испита-

ника и 66,9% испитаника припадника криминалистичке полиције живи у градским срединама.

Табела 8. Порекло према месту становања и актуелно место становања испитаника, категорисано према полу испитаника

Карактер места становања по полу	Родитељи испитаника (М)		Испитаници (М)		Родитељи испитаника (Ж)		Испитаници (Ж)	
	N	%	N	%	N	%	N	%
град	87	51,5	113	66,9	19	61,4	27	87
приградско насеље	38	22,5	37	21,9	6	19,3	3	9,7
село	44	26,0	19	11,2	6	19,3	1	3,3
укупно	169	100	169	100	31	100	31	100

Више од трећине испитаника (35,5%) живи у секундарној четворочлавној породици, а када се томе додају и породице са три и пет чланова, долазимо до 78% узорка. Ако посматрамо узорак у целини, средња вредност броја чланова породице је 3,5, а медијана је 4. Дакле, међу припадницима криминалистичке полиције доминирају традиционална четворочлана и трочлана породица, што значајно одудара од републичког просека. Наиме, посматрајући податке Републичког завода за статистику, према попису обављеном 2011. године, породице са три и четири члана заступљене су са 37,5%, а у узорку који је био предмет обраде оне чине чак две трећине (67%). Упоредни преглед дат је у табели бр. 9.

Табела 9. Број чланова домаћинства

Број чланова домаћинства	N	%	% у Србији (2011.)
6 и више	11	5,5	6,7%
5	22	11	7,9%
4	72	36	18,3%
3	62	31	19,2%
2	14	7	25,6%
1	19	9,5	22,3%
Укупно	200	100	100

Један од података који је истраживан у популацији криминалистичке полиције био је и стамбени статус, однос услови становања у контексту власништва над станом. Добијени резултати

приказани су у табели бр. 10. Занимљиво је приметити да трећина испитаника живи са родитељима или родитељима супружника, док више од половине испитаника има властити стан. Подстанари чине мањину са заступљеношћу од 13%. Ове податке нисмо могли упоредити са стањем на републичком нивоу, с обзиром да статистички годишњак за 2016. не располаже овом врстом података.

Табела 10. Стамбени статус испитаника

Стамбени статус	N	%
Власник стана	103	51,5
Подстанар	26	13
Живи са родитељима или родитељима супружника	67	33,5
Остало	4	2
Укупно	100	100

Последњи сет параметара који су анализирани у приказаном узорку односили су се на висину примања и структуру потрошње. Средња вредност примања по члану породице међу испитаницима износила је 33.459 динара, а медијана је била 30.000 динара. Уколико добијене вредности упоредимо са чињеницом да су укупни приходи домаћинства у Србији у 2016. години износили 59.624 динара и да је просечан број чланова домаћинства у Србији по попису из 2011. износио 2,89 (РЗС, 2017), произлази да је просечан приход по члану домаћинства у Србији у поменутој години износио 20.631,14 динара. Тиме долазимо до закључка да су приходи по члану домаћинства међу испитаницима већи од републичког просека, при чему, наравно, треба имати у виду да се ради о породицама с барем једним високообразованим чланом, те је овакав резултат требало и очекивати.

Табела 11. Примање по члану домаћинства

Примања по члану домаћинства	N = 200
Средња вредност	33.459
Медијана	30.000
Стандардна девијација	16.873

Уколико, пак, уђемо у анализу потрошње, можемо видети да се из резултата може извући више закључака. У табели 12 приказане су ставке из структуре потрошње, поређане према редоследу приоритета међу испитаницима. У другој и трећој колони дато

је место на којем се исте ставке налазе међу приоритетима опште популације. Произлази да се највише троши за основне животне потребе, тј. за (1) храну и безалкохолна пића, затим за (2) становање, струју, огрев и (3) одећу и обућу. Истовремено, културна потрошња је при дну лествице, при чему је образовање на 8. месту, рекреација и култура на 9, а потрошња везана за хотеле и ресторане на 11. месту.

Табела 12. Структура потрошње испитаника и поређење са структуром потрошње на националном нивоу

Структура потрошње	Место у структури потрошње испитаника	Место у структури потрошње на националном нивоу	Учешће у структури потрошње на националном нивоу у 2016. ² (%)
Храна и пиће	1	1	34,9
Становање, вода, струја, огрев	2	2	16,7
Одећа и обућа	3	6/7	5,2
Опрема за стан и текуће одржавање	4	9	4,4
Здравље	5	10	4,3
Комуникација	6	5	5,3
Транспорт	7	3	9,3
Образовање	8	12	1,4
Рекреација и култура	9	6/7	5,2
Алкохол и дуван	10	8	4,6
Ресторани, хотели	11	11	2,8
Остало	12	4	5,9
Укупно			100

Закључак

Можемо закључити да припадници криминалистичке полиције у Србији, на основу већине показатеља, припадају веома осиромашеној прелазној класи, с обзиром да трећина не поседује властити стан или кућу, имају минимално виша примања од републичког просека и изузетно ниску културну потрошњу, што прати и низак ниво одлучивања на радном месту и ниско цењену професију у актуелном друштвеном окружењу. Једини индикатор који

² Извор РЗС, www.stat.gov.rs, 11. 4. 2019.

припаднике криминалистичке полиције сврстава у прелазну класу је, на основу нашег увида, висок степен образовања. Конкретније, иако високообразовани, са преласком у урбану средину у односу на порекло, на радним местима стручњака, припадници криминалистичке полиције имају слабије изражену културну потрошњу, што је директно везано за приходе, који су мало изнад републичког просека. У овом контексту важно је напоменути и да је у току 2016. године, када су прикупљани подаци, Републички завод за статистику рачунао просечна примања на основу аритметичке средине, без израчунавања медијане. То још више снижава вредност примања опште популације, што се видело и у нашем узорку.

Поставља се питање да ли су припадници одређених професија, конкретно криминалистичке полиције, под утицајем свеукупног осиромашења српског друштва и падом материјалног стандарда, просто престали да сачињавају део прелазне друштвене класе и самим тим постали део нижих друштвено-класних слојева. Овакав закључак је на неки начин поражавајући, јер би стручњаци требало да постану део средњег класног слоја, а не да падају на класној лествици, од прелазног ка нижем слоју. Са смањењем културног капитала и осиромашењем у материјалном погледу, умањује се и углед професије и њених припадника. Стручњаци би требало да сачињавају чврст средњи друштвени слој, да поседују моћ слојне репродукције како би сама професија била стабилна и друштвено цењена.

Литература

1. Bošković, A. (2015). Analiza krivičnopravnih i drugih zakonskih odredbi od značaja za detektivsku delatnost. *Bezbednost*, 57(2), 105–121.
2. LeBeuf, M. E. (2001). *Organized Crime and Cybercrime Criminal Investigations and Intelligence on the Cutting Edge*. Police Sciences School, Canadian Police College, Ottawa.
3. Chan, T. W. (ed.) (2010). *Social status and Cultural Consumption*, University Press, Cambridge.
4. Goldthorpe, J. H., Chan, T. W. (2007). Class and Status: The Conceptual Distinction and its Empirical Relevance, *American Sociological Review*, Vol. 72, 512–532.

5. Goldthorpe, J. H. (1980). *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*, Oxford, Clarendon Press.
6. Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Polity Press, Cambridge.
7. Giddens, A. (2007). Klasa stratifikacija i nejednakost (str. 280–306), *Siromaštvo, socijalna pomoć i društvena isključenost* (str. 308–343), NZ Globus, Zagreb.
8. Haralambos M., Holborn, M. (2002), *Društvena stratifikacija* (str. 22–125), *Obrazovanje* (str. 773 – 882), *Kultura i identitet* (str. 883 – 933). *Sociologija: teme i perspektive*, Golden marketing, Zagreb.
9. Lajić, O., Baić, V., Ivanović, Z. (2018). Polna i obrazovna struktura kriminalističke policije u Srbiji. *Kriminalistička teorija i praksa*, 5(1), 7–17.
10. Lajić, O. (2012). Uticaj policijske subkulture na uspešnost u finansijskim istragama. *NBP – Nauka, bezbednost, policija*, 17(3), 75–85.
11. Lazić, M. (2011). *Čekajući kapitalizam – nastanak novih klasnih odnosa u Srbiji*, Službeni glasnik, Beograd.
12. Lazić, M. (2011). Postsocijalistička transformacija i restratifikacija u Srbiji, *Politička misao*, god. 48, br. 3, 2011, 123–144.
13. Lazić, M., Cvejić, S. (2012). Novi trendovi u klasno-slojnoj pokretljivosti u Srbiji. *Promene u društvenoj strukturi i pokretljivosti, Tematski zbornik*, Novi Sad, Filozofski fakultet, Odsek za sociologiju.
14. Milidragović, D., Milić, N. (2019). Rezultati i problemi policije opšte nadležnosti u suzbijanju kriminala. *NBP – Nauka, bezbednost, policija*, 24(1), 63–81.
15. Milić, A., Tomanović, S., Ljubičić, M., Sekulić, N., Bobić, M., Miletić-Stepanović, V., Stanojević, D. (2010). *Vreme porodica: Sociološka studija o porodičnoj transformaciji u savremenoj Srbiji*, Čigoja štampa.
16. Pakulski, J., Waters, M. (1996). *The Death of Class*, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
17. Sennett, R. (2006). *The Culture of New Capitalism*, New Haven & London: Yale University Press.

18. Schneider, S., Hurst, C. (2008). Obstacles to an integrated, joint forces approach to organized crime enforcement – A Canadian case study. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 31(3), 359–379.
19. Spasic, Ivana (2004). *Sociologije svakodnevnog života*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
20. Swartz, D. (1997). *Culture and Power. The Sociology of Pierre Bourdieu*, The University of Chicago Press, Chicago and London.
21. Swidler, A. (1986). Culture in Action: Symbols and Strategies, *American Sociological Review*, vol. 51, 273–286.
22. Van Eijck, K. (1997), The impact of family background and educational attainment on cultural consumption: A sibling analysis, *Poetics* 25, 195–224.
23. Van Eijck, K. (1999). Socialization, Education and Lifestyle: How Social Mobility Increases the Cultural Heterogeneity of Status Groups, *Poetics* 26, 309–328.
24. Weininger, B. E., Lareau, A. (2003). Cultural Capital in Educational Research: A Critical Assessment, *Theory and Society*, Vol. 32, No. 5/6.
25. Ward, A. (1994). Consumers, Identity and Belonging, in: *The Authority of the Consumer*, London, Routledge, 58–74.

Members of the Crime Investigation Department in the Class Division of Serbian Society

Abstract: *The main goal of this paper is to position members of the Crime Investigation Department (CID) in Serbia, as experts and professionals, on the social-class ladder in contemporary Serbian society. The theoretical framework of the paper has been based on theories on class divisions of modern society, primarily within the theoretical-analytical approach of Mladen Lazić. The data used in the analysis of the class position of CID officers of the Republic of Serbia Ministry of the Interior were collected on the basis of the following indicators: origin, education, marital and family status, income, consumption structure and housing conditions.*

Keywords: *social class, members of the criminal police, Serbia*